

УДК 332.2 : 631.14

Михайло Щурик, Мирослава Тимоць
Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького
Michael Schuryk, Miroslav Tymots
Ivano-Frankivsk University of Lawthem. King Danylo Galician

ІННОВАЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ НАУКИ ТА ВИРОБНИЦТВА В АПК МАКРОРЕГІОНУ

THE INNOVATIONS TROUGH THE INTEGRATION OF THE SCIENCE AND OF THE PRODUCTION IN THE AGRARIAN INDUSTRIAL COMPLEX OF THE MACROREGION

Досліджено сучасний стан інноваційного забезпечення процесу відтворення земельних ресурсів в аграрному секторі Карпатського макрорегіону. Розкрито основні причини втрати взаємозв'язку між науковими інституціями та споживачами інноваційного продукту. Запропоновано механізм співпраці між науково-дослідними установами, закладами вищої освіти та агрогосподарствами. Визначено пріоритетність інновацій для сільськогосподарських підприємств макрорегіону. Установлено найважливіші організаційні заходи, що повинні передувати запровадженню інноваційних продуктів.

The current state of innovative support for the process of land recreation in the agricultural sector of the Carpathian macroregion was researched. The main reasons for the loss of connection between scientific institutions and consumers of the innovative product were revealed. The mechanism of cooperation among research institutions, higher educational establishments and agricultural farms was suggested. The priority of innovations for agricultural businesses in the Carpathian region was defined. The most crucial organizational measures preceding the introduction of innovative products were determined.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Виконання завдань вітчизняним аграрним сектором, найважливішим з яких є продовольча безпека держави, тісно пов'язано з налагодженням інтеграційних зв'язків між наукою та сільськогосподарським виробництвом. При цьому ключем до успіху такого зв'язку, як свідчить світова практика, є організація відтворювального процесу, зокрема земельних ресурсів, із широким залученням новацій, інноваційних продуктів. Нині використання, збереження, покращення та охорона земель в АПК Карпатського макрорегіону здійснюється без належного інноваційного забезпечення. Втрачено зв'язок між науковими, навчальними інституціями та споживачами інноваційних продуктів.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Інновації, інвестиції, їх значення та роль у процесі розв'язання економічних, екологічних, соціальних та інших важливих завдань постійно перебувають у полі зору науковців, бізнесменів, пропрезидентських і урядових структур тощо. Значущість інновацій, особливо в умовах завершення формування ринкової моделі господарювання, важко

переоцінити. Насамперед це стосується аграрної економіки в цілому та відтворення земельних ресурсів екосистеми землі [1, с. 81]. Потреба запровадження інновацій у сільське господарство пов'язана з погіршенням екології земельних ресурсів. При цьому вченими наголошується на поглибленні втрати взаємозв'язку між науковими інституціями та агрогосподарствами. Недостатнє налагодження взаємовідносин між наукою і виробництвом, низька платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників та їх інформованість щодо новітніх досягнень вітчизняної аграрної науки стримують оновлення сільськогосподарського виробництва [2, с. 12]. Слід зазначити, що трансформаційні процеси в сільському господарстві, які донині носять незавершений характер, не «збільшили» інноватики, а навпаки, значно загострили організацію запровадження новацій. В Україні багато говориться про інноваційний розвиток, але, на жаль, практично нічого не робиться. У результаті інноваційних підприємств у нас лише 13%, тоді як 1990 р. їх було 36%. У країнах ЄС найнижчі показники інноваційної активності мають Португалія і Греція (відповідно 26 і 29% підприємств), але й вони вдвічі перевищують показники України [3, с. 5]. Особливу увагу вчені приділяють інноваційним продуктам, які безпосередньо впливають на формування сучасної матеріально-технічної бази, оскільки реформування цієї сфери супроводжується зниженням фондової енергоозброєності сільськогосподарської праці в результаті скорочення матеріально-технічної бази сільських товаровиробників. За 1990–2008 рр. парк тракторів зменшився у 2,8 раза, зернозбиральних комбайнів – у 2,7, вантажних автомобілів – у 2,5 раза [4, с. 57–58]. Існують й інші напрями досліджень інновацій в аграрному секторі, які переконують у необхідності прийняття радикальних рішень, які б зробили прорив у запровадженні новітніх досягнень науки і техніки в аграрне виробництво. Особливо важливим при цьому, на нашу думку, є врахування особливостей аграрного сектору, зокрема земельних ресурсів. Йдеться про те, що до процесу використання, збереження, покращення та охорони земель не можна застосувати теоретичний та методологічний інструментарій інноваційного процесу, який широко використовують в інших сферах діяльності, оскільки земля – живий організм і потребує особливого підходу. Імовірно, що порушення, які можуть виникнути при цьому, матимуть непередбачувані наслідки.

Мета статті. Метою нашого дослідження є розробка шляхів та передумов запровадження інновацій в аграрний сектор, а також відновлення взаємозв'язків науки і виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Запровадження ринкової моделі господарювання в аграрному секторі Карпатського макрорегіону потребує імплементації адекватних заходів, серед яких особливо важливу роль відіграють інновації. Завдяки науково-технічному прогресу, новітнім технологіям, іншим діям, пов'язаним з науковим продуктом, залежить не лише успішне розв'язання продовольчої проблеми всередині країни, а й

ефективність сільськогосподарського виробництва за її межами. Насамперед це стосується конкурентоспроможності продукції вітчизняних сільгосптоваровиробників, цін на продукти харчування, збереження та покращення екології, розв'язання низки соціальних проблем на селі тощо. Особливо важлива роль при цьому відводиться земельним ресурсам аграрного сектору, що, як відомо, є базисом, головним засобом виробництва. Від того, наскільки організоване використання, збереження, покращення та охорона землі із застосуванням продуктів новацій, значною мірою залежить весь процес господарювання.

Відомо, що успішна імплементація інновацій забезпечується в першу чергу участю в цьому процесі людського чинника. Саме людина, її інтелект і знання, які реалізуються в абсолютній більшості через наукові та освітні інституції, визначають успішне запровадження інноваційної моделі. Слід зауважити, що проголошення ринкових відносин, роздержавлення, паювання та часткова дрібна приватизація земельного фонду колишніх колгоспів і радгоспів докорінно змінили механізм генезису та практичної імплементації новітніх досягнень науки і техніки. Йдеться про його перелом, радикальну відмінність від того, що функціонував в умовах командно-адміністративної моделі господарювання. Нині генезис інновацій усе частіше забезпечується приватними, а не державними структурами, хоча, на нашу думку, держава не повинна самоусуватись від участі в управлінні інноваційним розвитком. Особливо це стосується витрат з державного бюджету на освіту, які нині є одними з найменших у загальному обсязі видатків. Важливий аспект сучасної бюджетної політики полягає в тому, щоб зорієнтувати значну частину суспільних ресурсів на створення людського капіталу, тобто на освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку і перепідготовку кадрів [5, с. 35]. Обсяг таких витрат в Україні коливається в межах 1–1,5% від величини ВВП, натомість, у високорозвинених країнах він набагато більший (табл.).

Таблиця

Структура державних витрат, 2004р., % від ВВП*

Країна	Оборона	Охорона здоров'я	Освіта
Німеччина	1,4	8,7	4,8
Франція	2,5	7,7	5,6
Італія	1,9	6,3	4,7
Швеція	-	8,0	7,6
Великобританія	2,6	6,9	5,3
США	4,0	6,8	5,7

* Джерело: за даними Світового банку.

Недостатні обсяги бюджетного фінансування в Україні унеможливили генезис наукового продукту науково-дослідними інституціями. Більше того, значна частина з них не має сучасної матеріально-технічної бази, достатнього кадрового складу науковців. Відсутність належного фінансування робить наукові доробки вітчизняних науково-дослідних закладів

неконкурентоспроможними не лише на внутрішньому, а й зовнішньому ринках. Це є однією з причин прагнення товаровиробників сільськогосподарської продукції придбати техніку, технології, що продукуються за межами власної держави.

Недостатність запровадження інноваційних продуктів в аграрний сектор Карпатського макрорегіону пояснюється також руйнацією інтеграційних зв'язків між навчальними закладами, що готували фахівців для нього, та безпосередніми споживачами товарів наукових інституцій.

У нас немає ностальгії за організацією інтеграційних зв'язків, які були налагоджені в період функціонування командно-адміністративної системи. Разом з тим рівень взаємовідносин між вишами, науково-дослідними інституціями та сільськогосподарськими підприємствами, районними й обласними управліннями сільського господарства, партійними і радянськими органами, на наше переконання, не можна недооцінювати. Насамперед це стосувалося практики організації підготовки фахівців для потреб сільськогосподарського сектору економіки, розподілу випускників та їх працевлаштування на конкретних робочих місцях. У той час існував чітко встановлений механізм взаємозв'язку між науковими, навчальними інституціями та аграрними підприємствами. Це, на нашу думку, надзвичайно важливо, оскільки інтеграційний процес, імплементація і генезис інноваційного продукту повністю залежить від участі в ньому людського чинника, взаємозв'язку між науковими дослідженнями та конкретними споживачами наукової продукції. Належний рівень фінансування, величезні обсяги інвестицій, прийняті на найвищому рівні закони, укази, постанови, рішення не можуть замінити людину. Саме людина, фахівець здатні забезпечити бажаний рівень організації інтеграційних зв'язків і генезис інновацій.

Оцінка нинішнього рівня участі людського потенціалу, його підтримка та створення належних умов праці, відпочинку, матеріальної винагороди, соціального захисту в аграрному секторі економіки свідчить, що часто наукові кадри, працівники сільськогосподарських підприємств, власне мешканці сіл постійно залишаються поза увагою адекватних провладних органів. В Україні, включаючи Карпатський макрорегіон, донині не вироблено конкретної, цілісної, комплексної програми, яка б спрямовувалася на створення належних умов праці, відпочинку наукових кадрів, спеціалістів, працівників масових професій, діяльність яких пов'язана із сільськогосподарським сектором економіки. Разова допомога, що надається суб'єктам господарювання в період природних катаклізмів, періодичні (часто популістські) преференції, які отримує вітчизняний аграрний сектор, не в змозі реанімувати інтеграційні зв'язки і радикально поліпшити продукування та імплементацію новацій. Це аксіома, яку слід усвідомити провладним інституціям для налагодження тісного взаємозв'язку між наукою та практичними споживачами інновацій.

Аналіз причин відсутності належного взаємозв'язку між науковими закладами Карпатського макрорегіону крізь призму генезису та імплементації наукового продукту виявив, що за нинішніх умов інакше бути

не може. Земельна та аграрна реформи, тотальне і поспішне запровадження так званої ринкової моделі господарювання носять швидше руйнівний, а не конструктивний характер. Насамперед це стосується практично повного знищення колишніх сільськогосподарських підприємств, що популістськи проголошено такими, які організаційно, фінансово, професійно не здатні належним чином організувати відтворювальний процес в умовах ринкових відносин. При цьому зруйновано матеріально-технічну базу, на створення якої затрачено значні обсяги капітальних вкладень, у т.ч. державних. Знищено та розпорошено також земельний фонд, що безкоштовно роздано величезній кількості малих власників і користувачів. Йдеться про руйнацію одного з найважливіших сегментів ринку – реального споживача (покупця) інноваційних продуктів, оскільки нові користувачі і власники земель як суб'єкти господарської діяльності, не маючи достатньої кількості фінансових ресурсів, об'єктивно не можуть купувати новітню продукцію, що генерується науково-дослідними інституціями. Підкреслюємо, що нині сільськогосподарські підприємства, зокрема фермерські та приватні, господарські товариства, виробничі кооперативи придбати та запроваджувати у виробничий процес новітні технології, технічні засоби, насіннєвий та посадковий матеріал не в змозі, оскільки не мають на це власних коштів.

Складність запровадження інноваційного продукту полягає також у тому, що від участі в цьому процесі самоусунулись державні та місцеві органи влади. Фінансування, надання допомоги сільськогосподарським підприємствам, які представлені в абсолютній більшості приватними, недержавними агроформуваннями, державні органи не забезпечують. В Україні практично не розроблено механізм фінансування інноваційного процесу для потреб аграрного сектору. Нині, крім фрагментарних, разових заходів, пов'язаних із генезисом та реалізацією окремих інноваційних проектів для потреб аграрного виробництва, адекватні державні органи далі не йдуть. У державі на всіх рівнях аграрної управлінської вертикалі відсутня конкретна, науково обґрунтована, цільова система, яка б регулювала та спрямовувала діяльність наукових установ та суб'єктів господарювання аграрного сектору на запровадження спільних зусиль, пов'язаних із формуванням інноваційного процесу. Саме тому завдання генезису новацій науковими інституціями, придбання сільськогосподарськими підприємствами вирішуються кожною зі сторін без достатньої скоординованості, самотужки.

Особливо негативно вплинуло на можливості запровадження інноваційних продуктів у сільському господарстві надмірне подрібнення фонду сільськогосподарських угідь. Нині власниками і користувачами земельних часток у Карпатському макрореґіоні є близько 4 млн. громадян. Це при тому, що середній розмір земельного паю коливається в межах 0,8 га. Цілком зрозуміло, що малий власник землі прагне організувати власне земельне господарство, мінімізувавши при цьому затрати, включаючи придбання інноваційних продуктів. Саме тому їх значна частина, а також більшість керівників сільськогосподарських підприємств організовують

земельне господарство, використовуючи застарілу техніку, відсталі технології обробітку і догляду.

Щоб полегшити працю, оптимізувати виробничий процес у рослинницькій і тваринницькій сфері, окремі суб'єкти господарювання практикують придбання зношених і застарілих технічних засобів за межами України. Однак, на наше переконання, завдяки цьому налагодити інтеграційні зв'язки між вітчизняними науковими інституціями та споживачами інноваційних продуктів не вдасться. Більше того, значно погіршуються умови та відтермінується час імплементації в сільському господарстві вітчизняних новітніх досягнень науки і техніки. Слід усвідомити, що іноземні виробники сільськогосподарської техніки не були і не будуть зацікавлені в розвитку аграрного сектору, оскільки, зважаючи на могутній природний потенціал (земельні ресурси), наша держава за короткий проміжок часу може стати потужним конкурентом на світовому ринку продовольства.

Аналіз трансформаційних заходів в аграрному секторі досліджуваного макрорегіону свідчить, що одним із чинників, який унеможлиблює запровадження новацій, є руйнація не лише колишніх сільськогосподарських підприємств, а й, що найбільш суттєво, втрата кадрового потенціалу, завдяки якому генерувався та запроваджувався інноваційний продукт. Значна частина кваліфікованих спеціалістів, службовців, кадрів масових професій робочих місць у результаті руйнування колишніх сільськогосподарських підприємств донині не знайшли роботи і тому змушені масово мігрувати в пошуку праці за межі досліджуваного макрорегіону. Тут вони, як правило, виконують роботу, не пов'язана з набутим раніше фахом.

Утрачено робочі місця також кадрами масових професій (трактористи-машиністи, слюсарі, сантехніки, водії автомашин, технічні працівники тваринницьких ферм, доярки, свинарки тощо). Таким чином, аграрна та земельна реформа в сільському господарстві Карпатського макрорегіону деструктивно вплинула на найважливішу складову інноваційного процесу – кадровий потенціал. Саме тому на селі нині практично немає фахівців, які б грамотно, професійно могли організувати запровадження новітніх досягнень науки і техніки. Зазначене, на наше глибоке переконання, відіграє ключову роль, адже вирішення завдань реанімації та налагодження нового формату інтеграційних зв'язків між науковими інституціями та аграрним сектором з метою імплементації новацій можливі лише завдяки задіяності в цьому процесі професійно підготовлених працівників. Без формування нового кадрового потенціалу вести мову про інноватику, інноваційний процес щонайменше некоректно. Саме людина, її інтелект і знання є однією з найважливіших передумов запровадження інноваційної моделі розвитку сільського господарства відповідно до вимог сьогодення та на перспективу. Це потрібно усвідомити на всіх рівнях управлінських структур. Справа тут не у відсутності коштів для генезису та запровадження новацій, у чому часто намагаються переконати окремі науковці, бізнесові та провладні структури, а в тому, що трансформаційні заходи в сільському господарстві, швидке запровадження ринкової моделі господарювання виключили з інноваційного

процесу конкретного виконавця – людину. Це є однією з найбільш суттєвих теоретичних і методологічних помилок земельної та аграрної реформ.

Розв'язання завдання інновацій через інтеграцію науки та виробництва в АПК Карпатського макрорегіону слід розпочати з відродження втраченого кадрового потенціалу не лише на селі, а й у науково-дослідних установах та вищих аграрного спрямування. Йдеться про те, що під час переведення аграрного сектору економіки на ринкові відносини припинили свою діяльність (були розформовані) значна частина науково-дослідних установ та навчальних закладів, які готували кадри для сільського господарства та забезпечували для цієї важливої сфери національної економіки генезис новацій.

Організація інноваційного процесу через інтеграцію науки та виробництва в сільському господарстві досліджуваного макрорегіону матиме реальний формат завдяки розв'язанню ще одного важливого завдання: формування реального, нового споживача інноваційних продуктів. Без цього інтеграція науки та виробництва в сільському господарстві носитиме формальний, популістський характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успішний розвиток сільськогосподарського сектору економіки в Карпатському макрорегіоні залежить від налагодження інтеграційних зв'язків між науково-дослідними установами, навчальними закладами та агрогосподарствами – споживачами інноваційних продуктів. Нині такий взаємозв'язок є слабким або його немає взагалі. Зрозуміло, що без цього неможливий генезис новітніх досягнень науки і техніки та їх практичне впровадження. Наші дослідження підтверджують, що в умовах запровадження ринкової моделі господарювання до роботи на засадах інноватики не готові ні науково-дослідні інституції, ні агрогосподарства, через що і втрачено інтеграційні взаємозв'язки. Аналогічне стосується вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, професійно-технічних училищ, які готують кадри для аграрного сектору економіки. Свідченням цього є труднощі працевлаштування випускників вишів, більшість з яких самотужки шукає роботу в інших сферах національної економіки. Нині на селі відсутній реальний споживач новацій, незважаючи на те, що саме інновації забезпечать успішний розвиток усього агропродовольчого комплексу.

Стримуючим фактором інноваційного процесу в сільському господарстві Карпатського макрорегіону є домогосподарства, у підпорядкуванні яких нині зосереджено майже 80% сільськогосподарських угідь. Зрозуміло, що на малих земельних ділянках (частках), які часто значно віддалені між собою, не можна запровадити сучасні технології, техніку, сівозміни тощо. Господарства населення не можуть також працевлаштувати випускників сільськогосподарських навчальних закладів. Зважаючи на це, потрібно вжити низку радикальних заходів, зокрема щодо підвищення ролі науково-дослідних інституцій і вищих навчальних закладів в організації інноваційного процесу, зміцнення їхнього наукового потенціалу. Йдеться про потребу створення сучасної матеріально-технічної бази аграрної науки, збільшення розміру матеріальної винагороди науковцям, які ефективно

працюють в умовах ринкових відносин. Слід рішуче відмовитись від існуючого до нинішнього часу механізму оплати праці вчених та зорієнтувати її на конкретний результат і конкретного науковця. Зрозуміло, що для цього потрібні значні кошти, інвестиції, яких у нинішніх споживачів інноваційного продукту на селі немає. Досвід багатьох розвинених країн свідчить, що тут на допомогу повинна прийти держава.

Наступним важливим заходом на шляху інтеграції науки та виробництва в АПК Карпатського макрорегіону є формування реального споживача інновацій. Ним можуть стати нові корпоративні сільськогосподарські підприємства, які використовують виключно професійні засади в організації аграрного господарства. Створення таких господарств стане можливим завдяки зосередженню в їхньому підпорядкуванні земельних фондів, розмір яких дав би змогу імплементувати інноваційні продукти. Оптимізувати землеволодіння та землекористування можна шляхом повторного перерозподілу земельних ресурсів на користь агрогосподарств. Зрозуміло, що цей процес буде не простим, суперечливим, а іншого шляху немає. Таким чином сформуються споживачі інноваційних продуктів, створяться робочі місця та реанімується взаємозв'язок між науково-дослідними установами, вишами та аграрним виробництвом.

Література

1. *Рогожина М. Новые тенденции в экологической политике развивающихся стран / М. Рогожина // МЭиМО. – 2009. – № 4. – С. 81–89.*
2. *Присяжнюк М. Про необхідність і напрями поглиблення аграрної реформи / М. Присяжнюк, П. Саблук, М. Кропивко // Економіка України. – 2011. – № 6. – С. 4–16.*
3. *Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4–13.*
4. *Богиня Д. Українське село вмирає: національна небезпека / Д. Богиня, К. Якуба // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 56–66.*
5. *Осадчая И. Постиндустриальная экономика: меняется ли роль государства / И. Осадчая // МЭиМО. – 2009. – № 5. – С. 31–43.*